

РАЗКАЗИТЕ НА ЕЛИН ПЕЛИН В НЕМСКОЕЗИЧНОТО СПИСАНИЕ „DER BULGARIENWART“ В КОНТЕКСТА НА СЪБИТИЯТА В МЕЖДУВОЕННА БЪЛГАРИЯ

Илияна Обретенова-Велинов

ELIN PELIN' S SHORT STORIES IN THE GERMAN LANGUAGE PERIODICAL *DER BULGARIENWART* IN THE CONTEXT OF THE EVENTS IN BULGARIA BETWEEN THE TWO WORLD WARS
Iliyana Obretenova-Velinov

Abstract: *The third decade of the 20th century are considered in history as the time of preparation for the Second World War. Certainly propaganda is the way to reach the masses and the printed media was usually the tool to promote ideas to as many people as possible. In the periodical Der Bulgarienwart along with the publicistic texts there are many literary ones to find as well. The following article presents seven short stories by Elin Pelin, translated into German and published in the journal. By means of discourse analysis a first attempt is made to establish an interdisciplinary connection between the thematic scope of the short stories, the main translator Stefan Yovev' s views and the national socialist propaganda ideas during the period.*

Key words: *DerBulgarienwart, Elin Pelin, Stefan Yovev, National Socialism*

<https://doi.org/10.46687/EGHM6534>

По повод 145 години от рождението
на Димитър Иванов Стоянов (Елин Пелин)

„Но коренът ми е в селото, то е живо в душата ми и пиша за него с вълнение“
Елин Пелин

30-те години на ХХ век слагат край на затихналите след Първата световна война българо-германски икономически, дипломатически и културни отношения. В различни сфери на обществения живот се наблюдава масова германизация, като по този начин Германия настоятелно се стреми да устои и затвърди отново своите позиции с бившия си съюзник – България. Докато след 1933 г. Хитлер целеустремено марширува към налагане на националсоциалистическата доктрина в Третия райх, този процес в България не е толкова отявлел, а по-скоро деликатно прикрит в различни литературни и алтернативни политически кръгове. Все повече млади хора, недоволни от разклатената и корумпирана политическа обстановка, търсят изход от това положение и решения за бъдещето на България, намирайки ги в крайно десни идеологически движения и проекти. Един от най-достъпните канали за мащабно разпространение и пропагандиране на подобни визионерски възгледи е бил и остава периодичният печат – доказан във времето инструмент за прокламиране на алтернативни политически идеи.

Чрез прилагането на дескриптивния метод в настоящата статия са изследвани публикуваните разкази на Елин Пелин в превод на немски език в българското немскоезично списание *Der Bulgarienwart* (*Български наблюдател*), като е направен първи опит да се потърси интердисциплинарна връзка между проблематиката в произведенията на Елин Пелин и тяхната преводна рецепция в политико-историческия контекст на междувоенна България. Въз основа на дискурсия анализ се установява прокарване на националсоциалистическа

идеология чрез тематиката на литературни текстове, популяризирани в периодичния немскоезичен печат.

Периодичното издание *Der Bulgarienwart* (*Български наблюдател*) с подзаглавие – *Илюстрирано месечно списание за международен туризъм, стопанство и култура*, е издавано в България от януари 1933 г. до ноември 1943 г. с кратко, обусловено от военните действия в страната, прекъсване от ноември 1942 г. до юли 1943 г. Неговата цел е пробуждане на интереса на немскоезичното население в европейските страни към България и съответно популяризирането ѝ сред тях. Това се разбира още на първа страница на брой 1/1933 г. в гръмкия увод „Като въведение“¹ [Zum Geleit!] (Die Redaktion 1933/1: 1). В него редакционният колектив подхожда с огромно внимание към „уважаемите читатели“² [der verehrten Leser] и ги уверява, че си поставя „трудоемката“³ [mühevoll], но напълно „оправдаваща“⁴ [lohnende] целта си задача да спомогне за засилване на туризма към и в България, като това ще стане чрез пропагандиране на нейните морски, зимни и балнеоложки курорти, фолклор, култура и литература, национални, природни и културни паметници, както и с актуална информация за икономическото развитие и транспорт в страната. По този начин редакционният колектив разяснява избора на подзаглавие и тематизира съдържанието на периодичното издание. Акцентът е поставен върху теми, които са обособени най-общо в три насоки, а именно: туризъм, международен и на национално ниво; култура, представена чрез литературни и публицистични текстове, и икономическо развитие на страната, подкрепено от банкови отчети и стопански отраслови статистики. Отново от увода на първи брой от 1933 г. става ясно, че списанието е подкрепено финансово и споделя изцяло интересите на Генералната дирекция на Държавните железници и пристанища в България, чийто началник на Отделението за пропаганда и стопански туризъм при Главната дирекция на БДЖ е д-р Никола Марашлиев (вж. Mihaylov 2017: 21), който още от първи брой е редактор на *Der Bulgarienwart*. Пак в увода е посочено, че месечното издание е официален орган на Съюза на градовете (вж. ВРР 1969: 26) за опазване на националните исторически крепости и паметници. По-късно *Der Bulgarienwart* става и орган на Немския научен институт, основан в София през 1940 г., и на Българо-немското дружество за разширяване на културните връзки между България и националсоциалистическа Германия. Списанието е издавано от д-р Ернст Бинг, бивш капитан от артилерията на австрийската армия, а част от членовете на редакционния колектив са д-р Никола Марашлиев, д-р Оскар Вуди, Вилхелм А. Баумфелд, изявената и в Германия германистка и преводачка Сава Манолова, д-р Живка Драгнева и поетът Теодор Траянов.

Разглеждайки публицистичната конюнктура в България в началото на ХХ век се забелязва подем в журналистическото дело, както в българския, така и в чуждоезичния печат. По данни на публицистичната статистика, документирала периода от 1844 до 1944 в трите тома на справочника *Български периодичен печат* на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ гр. София, 43

¹ Преводът от немски език тук и до края е мой, ако не е посочен друг преводач – И. О.

² Преводът е мой – И. О.

³ Преводът е мой – И. О.

⁴ Преводът е мой – И. О.

немскоезични вестници и списания с различна тематика, обем, адресати, години и продължителност са били издавани в България (вж. ВРР 1969: 25-29). Като по-значими от тях могат да бъдат определени ежедневникът *Deutsche Balkan-Zeitung* (Немски балкански вестник) с илюстрирано приложение *Bumoua*, излизал през 1917 и 1918 г., отразявайки немските интереси в България по време на Първата световна война; също така *Bulgarische Wochenschau* (Български седмичен преглед), седмичник за политика, стопанство и култура, отразявал германо-фашистките интереси и излизал от 1940 до 1943 г. включително, и *Blätter der Deutschen Schule – Sofia* (Списание на немското училище – София), издавано между 1929 и 1939 г., представляващо илюстрирано списание на учениците от немската гимназия в София, като в него са поместени и първи литературни опити. Това ясно показва, че немскоговорящите българи в страната съставляват една значителна част от обществото, като разпространението на немския език се радва на възход не само благодарение на усиленото му преподаване в българските училища, а и благодарение на възстановяването на закритите немски училища след Първата световна война и основаването на нови такива в страната (вж. Lindenberg 1936: 3).

Литературните и публицистичните текстове в българската немскоезична периодика не са били предмет на изследване до началото на XXI век, когато Емилия Стайчева, поставя обещаващо начало в тази насока със статията, в която изследва културните страници на немскоезичното списание *Der Bulgarienwart* (вж. Staycheva 2005). В нея систематично са описани и представени произведенията на български автори, публикувани на страниците на списанието в превод на немски език, като е обърнато внимание и на всички статии, свързани с културния живот на българското общество през този период. Това изследване провокира интереса към тази тематика сред колеги – филолози и полага основите за бъдещи проучвания.

Няколко години по-късно Даниела Кирова предприема първия по рода си задълбочен анализ на литературни и публицистични текстове в рубриката „Фейлетон“ в немскоезичния вестник *Deutsche Balkan-Zeitung* (Немски балкански вестник), като събраният литературно-исторически материал допринася за проучването на развитието на българо-немските културни отношения по време на Първата световна война (вж. Kirova 2014). Това изследване не само спомага за изясняване на културно-историческата и литературната проблематика в този период, но и поставя една сериозна тематично-основополагаща рамка в междудисциплинарния дискурс на филологическо, литературно и медийно ниво.

В тази насока е и настоящата статия, в която чрез приложения дискурсен анализ се разглеждат публикуваните на страниците на периодичното издание *Der Bulgarienwart* литературни произведения на големия български писател Димитър Иванов Стоянов, световно известен сред литературната общественост най-вече с един от псевдонимите, под които пише, а именно Елин Пелин. Роден през 1877 г. в село Байлово, той израства в семейство, където книгите и образованието са на почет. Започва да пише още от ученическа възраст, като в младежките си години се увеличава повече по поезията. За пръв път се подписва с псевдонима Елин Пелин по од стихотворението „Тихи тъги“ (ноември 1897), отпечатано в сп. *Български преглед*. В зрялото си творчество се насочва към разказа и повестта, като продължава да пише детски и хумористични стихотворения⁵. Характерно за

⁵ <https://www.slovo.bg/showbio.php3?ID=85>

творчеството на всепризнатия „майстор на късия разказ“ е, че той до край остава верен на тематиката за селото, земята, хората и животните в българския бит и фолклор. Неговите спомени и впечатления за реалната, динамична и често трагична обстановка, в която живее българският селянин, неговите тревоги и неволи, неговото щастие, дори при най-малките жестове на съдбата, са основата на многобройните му произведения. Рисувайки сцените на селската идилия, запознавайки читателя с колоритните му персонажи, Елин Пелин се отличава от другите писатели, като Годор Влайков, Христо Максимов, Антон Страшимиров и Михалаки Георгиев (вж. Yanev 1994: 6) със своите живо определени и характерни черти в използвания език, в изграждането на един съвършено различен образ на селянина, не като плах, беспомощен, объркан, дълбоко страдащ в нещастieto си човек, а като трезвомислещ, съдържан, жилав, жизнен и иронично гледащ на света и себе си (вж. Yanev 1994: 15). Със своя стил и образност, изразяващи изконната и нескваща привързаност към селския живот, бит и живописност, Елин Пелин — певецът на българското село⁶, остава в съзнанието на поколенията като сладкодумен разказвач, повлиян в творчеството си от селската действителност, в която живее и прекарва голямата част от живота си.

Но всичко, което може да се каже тук за огромния талант на Елин Пелин, е вече многократно и мащабно изследвано, дискутирано, обобщено и написано. Целта на това изследване не е в литературно-критическо задълбочаване и анализ на публикуваните разкази в превод на немски език на големия писател и поет Елин Пелин в разглежданото периодично немскоезично издание, а в литературната и преводна рецепция на разказите му в политическо-историческата конюнктура на довоенна България. При преглед на отпечатаните разкази, изникват интересни въпроси, като: защо се публикуват точно тези разкази и точно на този автор; от кого са преведени на немски език и може ли да се направи връзка между основната тематиката в разказите, техния преводач и политико-историческата обстановка в България между двете световни войни?

От биобиблиографията на Елин Пелин, излязла от печат през 2002 г., става ясно, че до 1940 г. няма публикувани преводи на негови произведения в Австрия (има в Австро-Унгария, но не са на немски език, а на унгарски). През 1940 г. във Виена излиза от печат книгата *Bulgarische Novellen* (Български разкази) на Мели М. Шишманова и в нея, в неин превод на немски език, е поместен разказът на Елин Пелин „*Seltsame Beichte*” (Изповед) (вж. Vasileva 2002: 393). Но не такава е ситуацията в Германия. Отново от неговата био-библиография, се установява, че първите издадени разкази на Елин Пелин, в превод на немски език от Ото Мюлер-Нойдорф⁷, са „*Schnitter*” (Косачи) и „*Gevattergäste*” (Кумови гости), отпечатани в антологията *Blumen aus dem Balkan* (Цветя от Балкана) през 1917 г. в Берлин (вж. Vasileva 2002: 400). В нея са поместени преводите на немски език на избрани български стихотворения и разкази на автори като Хр. Ботев, И. Вазов, Ст. Михайловски, А. Страшимиров, К. Христов, П. К. Яворов, П. Тодоров, Ст. Чилингиров, Д. Немиров, както и два разказа на Елин Пелин (Schaller 2015: 19-21), като издаването на антологията става със съдействието на Немско-българското

⁶ <https://bulgarianhistory.org/elin-pelin/>

⁷ Ото Мюлер-Нойдорф е кореспондент на немската преса в София, като един от вестниците, за които е работил, е *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (Haralampieff 1982: 4).

дружество. Следват преводи от Рода Рода⁸ на разказите „*Der Advokat*” (Адвокат), „*Die Mönche*” (Братя), „*Der Junggesell*” (Ерген), „*Besuch aus der Heimat*” (Среща) и отново „*Zum Gevatter auf dem Besuch*” (Кумови гости), публикувани през 1918 г. в Хамбург и Лайпциг, в изданията от него сборник *Das Rosenland. Bulgarische Gestalter und Gestalten* (Страната на розите. Български творци и образи). До края на 30-те години на XX век са преведени и публикувани за немската читателска аудитория в Германия още „*Frühlingstrug*” (Пролетна измама) и „*Die Seele des Lehrers*” (Душата на учителя) отново от Рода Рода, както и „*Die Windmühle*” (Ветрената мелница), „*Liebe*” (Любов) и „*Kalina*” (Самодива), в превод на изключителната преводачка и филоложка Живка Драгнева, в книгата ѝ *Neue bulgarische Erzähler* (Съвременни български разказвачи), издадена през 1936 г. в Мюнхен. Също така разказът „*Seltame Beichte*” (Изповед) е публикуван на немски език веднъж в септемврийско-октомврийски брой на немското списание *Europäische Revue* (Европейски преглед⁹) през 1943 г. и чак през 1944 г. в Бреслау е издадена самостоятелно повестта „*Die Geraks*” (*Гераците*), в превод на немски език от Ерих Кюл (вж. Vasileva 2002: 400).

Така изглежда ситуацията с преводите на немски език на произведения на Елин Пелин извън България от началото на XX век до 1944 г. – периодът, през който е излизало месечно от печат и списанието *Der Bulgarienwart* в България, и периодът, който е предмет на това изследване. Но освен в Австрия и Германия преводни публикации на немски език на творби на Елин Пелин могат да бъдат открити и в българската немскоезична периодика. Още в първите броеве на *Deutsche Balkan-Zeitung* (*Немски балкански вестник*), немскоезичен вестник излизал ежедневно през 1917 и 1918 г., от 1-ви до 18-ти брой през януари 1917 г., е публикуван като роман с продължения първият превод на немски език на повестта „*Die Gerazi*“ (*Гераците*), а преводач е сътрудникът на *Deutsche Balkan-Zeitung* Хелмут фон ден Щайнен (Kirova 2014: 145-146). Позовавайки се на библиографията на Елин Пелин от 2002 г. и на изследването на рубриката „Фейлетон” във вестника (Kirova 2014), може да се твърди със сигурност, че това е не само първи превод на повестта на немски език, но и първа немскоезична преводна публикация на произведение от Елин Пелин в България. Отново от събраната био-библиография за автора, и потвърдено от библиографския указател за българска художествена литература на чужди езици, съставен от Веселин Трайков и издаден през 1964 г. (вж. Трайков 1964), става ясно, че чак през 1930 г. в брой 6 на българското немскоезично списание *Mitteilungen des Bundes Deutschsprechender in Bulgarien* (*Известия на Дружеството на говорещите немски език в България*), месечно издание на Дружеството на говорещите немски език в България, излизало от май 1930 г. до декември 1932 г., е поместен нов немски превод, този път на разказ от Елин Пелин, и той е познатият вече „*Zum Gevatter auf Besuch*” (Кумови гости) в превод от Рода Рода. Прави впечатление, че времевата рамка, която се образува от първия превод на немски език на

⁸ Рода Рода е псевдоним на Александър Розенфелд, роденият в Чехия австрийски офицер, който по време на Първата световна война е член на пресцентъра на австрийското върховно командване на няколко фронта и същевременно е изявен преводач и писател (Schaller 2015: 21).

⁹ Преводът е мой – И. О.

произведение на Елин Пелин, „Гераците” през 1917 г., до следващия – „Кумови гости” през 1930 г., публикувани в българска немскоезична периодика, е много разтеглена. Това от една страна може да се обясни с неразбирането и недооценяването на Елин-Пелиновото ранно творчество от тогавашните литературни критици¹⁰ от една страна, а от друга – с политическо-историческите събития в България, които обуславят различни от литературната тематика публикационни тенденции в немскоезичните издания в страната.

До публикуването на първия брой на *Der Bulgarienwart* през януари 1933 г. в България са публикувани само гореспоменатите два превода на немски език на произведения на Елин Пелин. Още през първата година в брой 12 на страница 13 е поместен за първи път, но както ще стане ясно по-нататък не и за последен, разказът на Елин Пелин „*Beltscho*” (*Старият вол*) в превод на немски език (Pelin 1933: 13). Творбата разкрива незаглъхващата привързаност на автора към селото и неговите обитатели, като предизвиква тъга и умиление за живота и смъртта на стария вол, наречен Белчо. Дори тръгнал си от селото, то никога не излиза от мислите, думите и сърцето на писателя, намирайки своето отражение в богатото му творчество. Точно този разказ поставя една своеобразна рамка на публикуваните в *Der Bulgarienwart* преведени разкази на Елин Пелин, тъй като последният превод на негово произведение, отпечатан в изданието, отново е „*Beltscho*” (*Старият вол*) в сборния брой 7-8 от 1941 г. (Pelin 1941: 28-29) и до края на издаване на списанието през ноември 1943 г. не е публикувано повече произведение от великия „майстор на късия разказ” Елин Пелин.

През следващата 1934 г. три нови разказа – „*Im Jenseits*” (*На оня свят*) (Pelin 1934a: 5-7), „*Ein Unglück*” (*Нещастие*) (Pelin 1934b: 13) и „*Die Wallfahrt*” (*Спасова могила*) (Pelin 1934c: 5-6) намират своето място на страниците на списанието, като техен преводач е писателят Стефан Йовев, а през 1935 г. само един разказ е поместен в брой 7 – „*Der Advokat*” (*Адвокат*) (Pelin 1935: 2-3). Поради факта, че в *Der Bulgarienwart* не е посочено изрично, кой е извършил превода, е интересен въпросът за преводача на разказите „Старият вол” и „Адвокат”. Докато за трите разказа, издадени през 1934 г. ясно е посочено, че това е Стефан Йовев, преводът на разказа „Старият вол” и през 1933 г. и през 1941 г. остава да витае в една преводаческа анонимност. Имайки предвид факта, че това произведение в превод на немски език за първи път е отпечатано на страниците на немскоезичното списание през декември 1933 г., само два месеца преди публикуването на последващия разказ – „На оня свят” (февруари 1934 г.), и знаейки, че преводач на „На оня свят” и на следващите два разказа е Стефан Йовев, би могло да се предположи, че и преводът на „Старият вол”, няколко месеца по-рано, също е от него. Отново царя преводаческа неизвестност и върху разказа „Адвокат”, публикуван през месец май следващата 1935 г. Но знаейки вече, че

¹⁰ За разлика от други автори като млад писател Елин Пелин бива посрешнат критично от д-р Кръстьо Кръстев - най-влиятелният критик на тогавашното време, който отказва да отпечата негови произведения в най-авторитетното за времето си списание “Мисъл”. По-късно Елин Пелин влиза в полемика и с Владимир Василев, издателя на списание “Златорог” и заместник на д-р Кръстьо Кръстев в литературната критика, и така си създава едно митично име за големия писател, никога не допуснат от официалните критици в официалната литература (Yanev 1994: 138-149).

първият превод на немски език на разказа е от Рода Рода през 1918 г. в антологията *Das Rosenland. Bulgarische Gestalter und Gestalten* (*Страната на розите. Български творци и образи*), може да се предположи твърдението, че именно неговият превод е поместен в брой 7/1935 г. След направеното сравнение на преведения разказ „Адвокат” в списанието със същия такъв в антологията, може със сигурност да се потвърди, че на страниците на *Der Bulgarienwart*, е публикуван същият разказ в превод на Александър Розенфелд (Рода Рода).

Следващият превод на разказ на Елин Пелин в *Der Bulgarienwart* е след две години, т.е. през юли 1937 г. в брой 7-ми – „*Die verstummen Glocken*” (*Занемелите камбани*) от белетристичния цикъл „Под манастирската лоза” (Pelin 1937: 3-5). Този сборник събира едни от най-добрите разкази на големия автор, като „Очите на свети Спиридон”, „Една обиколка на свети Георги”, „Чорба от греховете на отец Никодим”, „Жената със златния косъм” и други. Издаден през 1936 г., той е жизнена интерпретация на народния дух и макар героите му да не са селяни, а монаси и светци, и макар, че тук не съществува връзката човек - природа или човек - държава, а събитията се обясняват от свързаността между човека и бога, цикълът носи бодрост, мъдрост и поучителност. Преводач на разказа „Занемелите камбани” на немски език е Живка Христова Драгнева¹¹ - българска преводачка от немски, френски и английски език и литературна изследователка, име, положило традициите на преводната литература в България. В контекста на идеологичния цикъл „Под манастирската лоза” трябва да се отбележи и последният, различаващ се от другите, но не последен за списанието, публикуван разказ – „*St. Georgs Feldrundgang*” (*Една обиколка на Свети Георги*) (Pelin 1939: 10). И двата публикувани разказа от сборника „Под манастирската лоза” са прекрасни и изпълнени с дълбок смисъл, носещи в себе си морал, вяра и доброта. Тук преводач е Хайнрих Нивьонер¹², известен германист, който след Втората световна война от 1951 г. работи в Института по немски език и литература към Германската академия на науките в Берлин.

Въпреки че не е превод на произведение от Елин Пелин, тук трябва да се отбележи и статията в брой 1 от 1939 г. на Сава Манолова, главна редакторка и от 1939 г., след смъртта на досегашния собственик и издател д-р Ернст Л. Бинг, собственичка на списанието. Поводите се два - 60-годишният юбилей и 40 години творческа дейност на Елин Пелин (Manolova 1939: 7-8). Тя го нарича „глашатай на българската земя”¹³ [ein K nder der bulgarischen Erde], а неговите произведения – „вечни”¹⁴ [ berzeitlich]. Въпреки времевото несъответствие - писателят вече е бил навършил 60 години през 1937 г., статията е възхвала и преклонение пред творческия гений на големия Елин Пелин.

За десетте си години публикационен живот изданието *Der Bulgarienwart* става дом и дава глас не само на седем различни, преведени на немски език, къси разкази от Елин Пелин, но на общо осем техни публикации. Това, че първият отпечатан разказ е и последният такъв, предполага една цикличност и създава чувство на завършеност. Тази многобройност на публикуваните разкази от Елин

¹¹ <https://literaturensviat.com/?p=127837>

¹² <https://archiv.bbaw.de/nachlaesse/nachlaesse/niewoehner-heinrich>

¹³ Преводът е мой – И. О.

¹⁴ Преводът е мой – И. О.

Пелин в периодичното издание е първото нещо, което прави веднага впечатление. Не може да не се отчете фактът, че до 1933 г. (публикуването на първия негов разказ в списанието *Der Bulgarienwart*) единствено преводите на повестта „Гераците“ и разказа „Кумови гости“ са намерили присъствие в българската немскоезична преса. А от 1933 г. в рамките на осем години до 1941 г. само в едно от всички немскоезични издания през този период, но за сметка на това почти всяка година, в страната са публикувани цели седем разказа на Елин Пелин. Но за да се обясни това „внезапно“ популяризиране на българския автор сред немскоговорящото общество в България и в чужбина, трябва публикациите на неговите разкази на немски език да се разгледат не само в политико-историческия контекст на довоенна България, а също така и през призмата на нейната млада генерация – едно поколение от интелектуалци-идеалисти, което общественикът и журналист Стефан Попов¹⁵ нарича „Третото поколение“ (Роров 1981), и на което е представител и принадлежи преводачът на някои от изброените разкази – Стефан Йовев.

Широкото разпространение на немския език, както и неговото прагматично възприемане от българския народ, се свързва с историческата, дипломатическата, икономическата и политическата динамика на събитията в периода между двете световни войни. След Първата световна война българо-германските дипломатически отношения остават в застои по времето на управлението на БЗНС и Александър Стамболийски до деветоюнския преврат, когато правителството е свалено и е съставено ново, начело с Александър Цанков. В последващите години дипломатическите отношения между двете държави остават по-скоро неутрални, отколкото изявено приятелски, когато през 30-те години отново настъпва сближаване и търсене на „сърдечен“ диалог с германците, продиктувани най-вече от неотстъпчивата позиция на Франция и Великобритания за ревизиране на тежките репарации и разоръжаването, и надеждата, че Ваймарската република ще помогне в тази насока и на България. (вж. Markov 1984: 13-25).

Разпространяващата се германизация през 30-те години на XX век се наблюдава във всички сфери на обществения живот на българите, но най-силно е изразена в икономически, образователен, културен и военен аспект. Отчита се подем в икономическите отношения, когато на 22 август 1932 г. се подписва първата българо-германска клирингова спогодба, включваща договора от 24 юни 1932 г. за търговия и корабоплаване. По този начин страните си дават правото на най-облагодетелствана нация във външната търговия, но с клиринговите мерки, които България получава срещу своите стоки, може да купува само на германския пазар. Така клиринговите сделки спасяват българското село, но и затвърждават зависимостта на България от Германия в експортната търговия. Възстановяват се немските училища, затворени и забранени след Първата световна война, и се

¹⁵ Стефан Попов е писател и философ, дълги години активист в емигрантските среди, говорител в Радио „Свободна Европа“, дългогодишен главен редактор на българската секция на „Гласът на Америка“ и главен редактор на българското списание „Млада България“, издавано между 1932 и 1940 г. От 1938 г. е и главен редактор на списанията „Нация и политика“ и „Пролом“. Около тези списания се формира влиятелен профашистки интелектуален кръг (вж. Metodieva 2021: 264-273).

изграждат нови такива. От статията на писателя Паул Линденберг¹⁶ в брой 3 от 1936 г. на немскоезичното издание *Der Bulgarienwart* може да се почерпи достоверна информация, че немски училища има в София, Пловдив, Варна и Бургас, където учат предимно българчета, като само в София в Немското училище се обучават 836 българчета и само 103 германчета (Lindenberg 1936: 3). Поради това не е изненадващ фактът, че разпространението и изучаването на все по-възприемания от населението за прагматичен немски език нараства с бързи темпове. В университетските среди също се наблюдава засилване на немското присъствие чрез изнасяне на доклади от немски политици, общественици и учени, намирайки там поприще за прокарване на крайнодясната германска идеология. Изнасят се и лекции за културното строителство на нова Германия и за изясняване на еврейския въпрос, като се забелязва и засилена активност на дейността на Германско-българското дружество в Берлин и на Българо-германското дружество в София. В армията присъствието на Германия е също осезаемо – военната техника се модернизира, провеждат се обучения, дори униформите на офицерите се доставят от Третия Райх (вж. Metodieva 2021: 260-262).

По това време България е обхваната от обществено недоволство и критики към съществуващата стопанска, политическа и обществена система. Партиите не са сплотени, сред младите преобладават песимистични нагласи без виждане за ясно бъдеще на страната. Поддръжниците на тези настроения търсят опора в едно митологизирано минало на слава, възход и съзидание и виждат в националсоциализма спасителна нова управленска система, възможност за изход от тази кризисна политическа обстановка, и за изграждането на един нов български дух със стабилни национални и социални устои (вж. Metodieva 2021: 266-267). И точно в тази угнетена обстановка израства генерацията, наречена от журналиста, писател и идеолог Стефан Попов „Третото поколение“. Това са интелектуалци, млади хора, чиито рождени дати трябва да се търсят в първите години на ХХ век, които са имали възможността да следват в реномирани европейски университети и да попият от културата и модерните идеи на съвременото си. „Третото поколение“ - поколението на самия Стефан Попов - той очертава като пионерско, търсещо нови истини и проправящо културни пътища (Popov 1981). А за младежите от новосъздалите се движения и организации това е единствено възможно чрез възприемане на идейното поведение на дясно визионерство.

Всичко това води до все по-голяма зависимост, идейна подкрепа и от там влияние от страна на Германия, натрупващо се в обществения живот и нагласите на българина. Един от най-ефикасните и доказани във времето инструменти за прокарване на нови, революционни идеи е бил и си остава българската преса, а специално за разпространяване на така нужните за Третия райх националсоциалистически позиции – немскоезичните периодични издания. Статията „Nationalsozialistische Rechtserneuerung“ (*Националсоциалистическа правна реформа*¹⁷) от 1936 г. в списанието *Der Bulgarienwart* от д-р Вернер Шпор е само един от примерите. Той използва за нейно мото част от първата правителствена декларация на Хитлер от 23 март 1933 г., в която фюрерът

¹⁶ Паул Линденберг е писател и главен секретар на основаното в Берлин през 1916 г. Германско-българско дружество (вж. Kirgova 2014: 41).

¹⁷ Преводът е мой – И. О.

призовава, че тяхната „... правна система трябва на първо място да служи за запазването на националната общност. Не индивидът, а народът може да бъде обект на правна загриженост¹⁸” (Spohr 1936: 11-13). Въпреки че статията е оставена без коментар от страна на редакционния колектив, тя е една предварителна заявка за ориентацията и лоялността на списанието.

Но възможно ли е не само чрез публицистични текстове, но и чрез проблематиката на литературни такива, да са се правили опити за внушаване на идейни възгледи за целите на националсоциалистическата пропаганда? Възможно ли е по-специално тематиката в публикуваните преведени разкази на Елин Пелин в немскоезичното списание да е послужила за пропаганден мост между позициите на националсоциализма и битието, а от там и за нагласите на немскоговорящите читатели? Случайност ли е засилената дейност по немските преводи на произведения на Елин Пелин, и то отразена в *Der Bulgarienwart*, списание разпространявало се както в България, така и в други европейски страни? Може би съществува такава червена нишка, която да доведе до подобна взаимосвързаност.

Но нека първо да се обърне внимание на основното съдържание в разказите на Елин Пелин. Тематиката за българското село, за бита и самоличността на неговите обитатели е смисъла на емблематичното му творчество, представен пред читателската публика като модел за подражание. През 30-те години на XX век такъв курс на застъпничество на живота в българското село, като стожер на едно по-духовно и естествено общество, поддържа и един друг писател и философ – Стефан Йовев. С оглед на този факт, за никой не би трябвало да бъде изненадващо, че точно Йовев е преводач на по-голямата част от публикуваните разкази в *Der Bulgarienwart*. Но кой е Стефан Йовев?

Възможен отговор на този въпрос дава статията на Васил Балеvски от 2009 г. за писателя на антитоталитарна литература Стефан Маринов Йовев, или по-известен с прозвището си Стефан Троянски. Балеvски описва в изследването си Йовев като писател в емиграция, „... личност [...] създала най-силната и най-стойностната антитоталитарна (антикомунистическа) литература в Германия” (Balevski 2009: 322). За него Балеvски твърди, че е роден през 1908 г. в Троян (може би родното място е препратка към псевдонима му, с който се подписва). Завършва гимназиалното си образование в Хамбург, Германия, където баща му е бил представител на тютюнева фабрика. По-късно следва в София и се дипломира в Стопанския факултет на Свободния университет. След септември 1944 г. напуска България и заминава за Виена, където става член на българското правителство в изгнание под председателството на проф. Александър Цанков. През 1948 г. защитава докторска степен по философски науки в университета в Кьолн. Повече от 20 години е лидер на емигрантския печат в Германия и Европа. Умира в Мюнхен през 1999 г. и до смъртта си пише книги, брошури, статии и монографии, отразяващи идейната му борба срещу световния комунизъм (вж. Balevski 2009: 323-324). Но дали това е същият Стефан Йовев, превел и предоставил за публикуване в разглежданото списание Елин-Пелиновите разкази? Този въпрос е провокиран от обстоятелството, че както в медийното пространство, така и в статията на Балеvски, авторът е известен като Стефан Маринов, а не Стефан Йовев по фамилно име, или като Стефан Троянски - неговия псевдоним. Друг въпрос

¹⁸ Преводът е мой – И. О.

относно самоличността на преводача на Елин-Пелиновите разкази, който се поражда от статията е, защо Балеvски не е споменал за негови публикации или преводи преди 1944 г., а представя само творчеството му в емиграция? Тук възможният отговор е свързан с предположението, че в статията си Балеvски изследва антиоталитарната литература, а споменаването на по-ранни преводи или публикации на автора Стефан Йовев би било ирелевантно.

Отново в медийното пространство, в търсене на името Стефан Йовев, се открива философ, критик и писател, живял и творил по същото време, написал статии като: „Кичът” в съвременния културен живот“ през 1937 г., „Въздържателното движение като упадъчна проява” през 1939 г. и „Селячеството като основа на нацията”, публикувана през 1942 г., и други. Негови са и книгите „Кюстендил в миналото и сега” от 1936 г., „Варварска кръв” от 1937 г. и „Национална култура”, публикувана през 1938 г. В „Периодическите (*sic!*) сборници *Философия и социология*” освен публикуваните му собствени статии, има негови преводи на статии от немски на български език. Също така от задната корица на сборника, в книга 2 от 1942 г., става ясно, че е и член на редакционния колектив. Негови статии са поместени също и в списанието „*Философски преглед*”¹⁹. Тук е мястото да се спомене и статията на журналиста Георги Боршуков за Стефан Йовев, публикувана на страниците на вестник „*Предел*” от 1937 г., в която авторът се изказва критично и не много ласкаво за писателя Стефан Йовев, дръзнал да отхвърли вижданията на проф. Асен Златаров²⁰, привърженик в своите публицистични трудове на леви социалистически идеи (вж. Borshukov 1937: 1 и 4).

Ако се пренебрегне фактът за различното отразяване на името на автора – веднъж като Стефан Йовев, а друг път като Стефан Маринов или Стефан Троянски, и знаейки вече от статията на Васил Балеvски, че Маринов е все пак презимето на писателя, може да се предположи, че става дума за един и същи човек и това е преводачът на Елин-Пелиновите разкази на немски език.

Довод в подкрепа на тази теза може да се потърси в разбиранята и вижданията, отразени в творчеството на Стефан Йовев. На първо място – следването на националсоциалистическите доктрини и изявената антикомунистическа позиция, която Йовев поддържа до края на живота си. Балеvски твърди, че писателят „има около 6000 печатни страници произведения на фронта на идейната борба срещу световния комунизъм” (Balevski 2009: 324). В отделни статии от Стефан Йовев преди 1944 г. се срещат изказвания в подкрепа на германските позиции и отричане на „... руския[*t*] месианизъм - сантименталното, безволево човеколюбие [...] на гнила, упадъчна основа” (Yovev 1941b: 16). В статията си „Нова Европа” в сборника „*Философия и социология*” от 1941 г. Йовев описва „новия[*t*] европеец” не като човек, който се увлича по „упадъчни и утопични идеологии” и чете „марксистическа (*sic!*) литература”, която „от десетилетия насам е наводнила страната”, а като „образован[*ия*] човек”, който трябва да се учи от „епохалните съчинения на ръководителя на новия ред, като напр. „*Моята борба*” от Адолф Хитлер”, за която авторът изразява

¹⁹<http://www.philosophybg.com/wpcontent/uploads/2011/05/%D0%A4%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%BB%D0%B5%D0%B4.pdf>

²⁰ <https://bulgarianhistory.org/asen-zlatarov-v-služba-na-choveka/>

съжаление, че не е преведена още на български език. Пак там се споменава, че е започнала да излиза периодична библиотека „Нова Европа”, която има за цел да издаде написани трудове на *„най-авторитетните експоненти на националсоциалистическата мисъл, разясняващи новите схващания на националсоциализма из всички области на материалния и духовен живот”* (Yovev 1941a: 141).

В статията от 2011 г. на Нина Димитрова „Кафенето/Кръчмата - свърталище на „асфалтената” интелигенция: визии на междувоенния български авторитаризъм” името на писателя Стефан Йовев се свързва с гореспоменатото идейно движение „Третото поколение”, по-рано разгледано в изследването, което вижда и търси своите решения на национално ниво в духа на утвърждаващия се националсоциализъм в страната. Димитрова умело определя *„кафенето/кръчмата като един от модусите на интелигентското битие”* (Dimitrova 2011: 133), като фокусът е върху отношението на част от авторитарните идейни движения по това време е насочен към този битиен модус на българската интелигенция, която обуславя елита на нацията. Този маргинален аспект - кафенето/кръчмата - е разгледан като част от градската, а не от селската култура. Противопоставени са пространствените модуси град - село, като тази опозиция еднозначно е съпоставена с опозицията болно - здраво, лошо - добро. Така на българското село се приписва една чувственост и сантименталност, селячеството бива фаворитизирано в хармоничен резонанс с новите авторитарни програми, а градът, заедно с градската интелигенция, е принизен до упадъчен (Dimitrova 2011: 132-134). Това не би трябвало да предизвиква учудване и поради факта, че след клиринговите спогодби на Хитлер се гледа като на спасител на българското село от дясно крайните движения в България.

Тезата за селото, като начин на живот, със своите положителни възпитателни функции, и на неговата алтернатива – града, и съответно градската интелигенция, с техните изродени и упадъчни морални устои, е основата, която доминира в публицистичните текстове на автора Стефан Йовев. Този факт още повече допринася за изграждането на неговия образ на писател, преводач и философ, доближавайки го идейно до разпространяващите се германофашистки позиции. Има много примери за това в неговото публикувано творчество, например: в книгата си „Национална култура” от 1938 г. авторът постулира, че

„Бай Ганю не е българския селянин, нито търговец, нито индустриалец, а българския интелигент. Сборище от лица, лишени от каквато и да било култура - това е съвременната българска интелигенция. [...] Днешните български лекари, адвокати [...] вместо да бъдат елита на нацията, са баласт за племето ни...”
(Yovev 1938: 19),

а в статията си във „Философски преглед” година по-рано през 1937 г. той категорично заявява, че *„един обикновен селяк, със своя примитивен дух, цялостен характер и неизкуственост, внушава повече уважение към личността си, отколкото вманиячените, жалки “културтрегери”...”* (Yovev 1937: 66). Апотезът на селското е постоянно в съжденията на Стефан Йовев, а градската култура и морал се свеждат до *„една упадъчна свръхцивилизация”,* която има *„неблагоприятни симптоми”* и *„гнили признаци”,* и е *„резултат от неестествен,*

изнежен градски живот” (Yovev 1941 b: 19). Още една опозиция изниква от противопоставянето на града на селото като маргинални единици. Тъй като десните идеологични движения и кръгове се възхищават на принципите на бита в селото, градския начин на живот и култура се свързва повече с левите социалистически политически течения. Изгражда се опозицията ляво - дясно, съответстваща на опозицията град - село. Това се разбира най-добре в критичната статия на Георги Боршуков за Стефан Йовев, наричайки го „един господин, на когото името е Стефан Йовев – не бихме го споменали, ако не трябва да остане в нашата литература като синоним на нахалство” (Borshukov 1937: 1), по повод на това, че Йовев дръзва да напише брошура, опровергаваща вижданията на Асен Златаров – известен в литературните и публицистични среди с левите си комунистически убеждения.

Представите за „добрата” селска и „лошата” градска среда са типични за авторитарния националистически дискурс от междувоенния период, а това от своя страна е основното в начина, по който е възпято селото в творчеството на Елин Пелин. Тези възгледи биха дали възможен отговор на въпроса за „внезапно” зачестилите преводи на немски език на разказите на българския писател Елин Пелин и да се направи връзка между преводача и тяхното публикуване в немскоезичното списание *Der Bulgarienwart*. Стефан Йовев доказано е преводачът на три, а може би и на четири²¹ от седемте разказа на Елин Пелин, поместени в периодичното издание. В следствие на настоящия анализ, би могло да се изкаже твърдението, че подборът и публикуването на голяма част от литературните текстове са били с цел разпространяване на националистични внушения и ценности. През 30-те години на ХХ век пропагандната германофашистка култура превзема и се внедрява успешно в много сфери от обществения живот, подпомогната от младежките организации на националсоциалистически ориентираните идейно-политически кръгове, които харесват, възприемат и подкрепят идеята за селският бит в социума, като „основа на нацията”²². А от кой друг голям словесен художник би могло да се почерпи повече истинност за моралните устои на българския селянин, и кой друг би могъл така ефирно и самоиронично да втъче в произведенията си красотата и извисената духовност на българското село, ако не големият писател и радетел на българското село Елин Пелин.

От всичко написано дотук се достига до извода, че Елин-Пелиновите разкази целенасочено и с умисъл са преведени на немски език, повечето от които от писателя и поддръжник на националсоциалистическите идеи Стефан Йовев. Публикувани в списанието *Der Bulgarienwart*, разказите са използвани да докоснат немскоговорящата аудитория не само със своята сюжетна интенция, която безспорно умело разкрива и презентира българския бит и душевност, но и да предадат и внушат правилната за времето си германска идеология, порицавайки всичко градско за сметка на покровителстваното селско население. Това

²¹ Без да има други данни за преводача, най-логичното и близко предположение е, че разказът “Beltscho” (Старият вол), публикуван два пъти, и през 1933 г. и през 1941 г., е от писателя Стефан Йовев.

²² Стефан Йовев публикува през 1942 г. статия със заглавие: “Селячеството като основа на нацията” (Yovev 1942: 10-28).

твърдение от направения анализ влиза в разрез със строгата позиция на редакцията, представена в увода към първи брой на периодичното издание, че редакционният колектив ще се стреми да привлече вниманието на уважаемите читатели към всичко, от което чуждите страни може да се заинтересуват относно България, с изключение на политиката, която завинаги е забранена в статиите по страниците на списанието (*Die Redaktion 1933: 1*). И показва едно възможно намерение за влияние върху мисленето и нагласите на немскоезичните читатели.

В заключение може да се каже, че рецепцията на публикуваните разкази на Елин Пелин в превод на немски език допринася, макар и без каквито и да било интенции от страна на „майстора на късия разказ“, за прикритото пропагандиране на целите и идеалите на фашистка Германия още от самото начало на издаване на немскоезичното списание, въпреки че това е в противоречие с официалната му позиция. Този принос трябва да се разглежда от гледна точка на възприемането на текстовете като вече завършено авторово творчество, а не замисъл, и като умело използване на тематиката в неговите разказите в унисон с намеренията на германската пропагандна култура. Въпреки, че това твърдение звучи потискащо и тъжно в нашето съвремие, и изследваният период принадлежи към най-мрачните в световната история, не може да се отрече огромният и незаменим принос на списанието *Der Bulgarienwart*, на страниците на което са отпечатани първи преводи на отделни разкази на Елин Пелин на немски език.²³

Немскоезичното периодично списание *Der Bulgarienwart* (Български наблюдател) заслужава своя подробен преглед и изчерпателно изследване. Не само защото е издавано в България, и по този начин е част от журналистическата, културна и литературна история на страната, а защото се явява като информационен мост между България и европейските държави. Изключително важната му роля на свързващо звено между немскоезичната и българската литература и култура, икономика и туризъм обуславя и значителното му стратегическо положение в международния политически, исторически и културен дискурс в изследвания период. Създава се първоначално с цел да пропагандира културното и икономическо състояние, както и състоянието на туризма в България след Първата световна война в мащаб, излизащ извън пределите на страната и обхващащ немскоезичното население в Европа, като в последствие става официална трибуна на герmano-фашистката идеологическа пропаганда. Популярността му е голяма не само у нас и в немскоезичните страни Германия и Австрия, а и в съседните на тях страни, като по този начин оказва силно влияние в обществения живот, нагласите и мисленето на немскоезичната аудитория в целия си ареал на разпространение в навечерието и в началото на Втората световна война.

²³ Твърдението е въз основа на наличните източници до настоящия момент (вж. Traykov 1964, Haralampieff 1982, Vasileva 2002, Kirova 2014).

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Balevski 2009:** Balevski, V. Stefan Marinov Yovev (Stefan Troyanski) nay-golyamoto ime v bulgarskata emigrantska antitotalitarna literatura v Germaniya. - V: Chernokozhev, V., B. Kunchev, E. Sugarev. Antitotalitarnata literatura. Sofia: Izdatelski tsentar "Boyan Penev", 321-328 [Балевски, В. Стефан Маринов Йовев (Стефан Троянски) най-голямото име в българската емигрантска антитоталитарна литература в Германия. - В: Чернокожев, В., Кунчев, Б., Сугарев, Е. Антитоталитарната литература. София: Издателски център „Боян Певен“, 321-328].
- Borshukov 1937:** Borshukov, G. As. Zlatarov "unishtozhen". // Predel, 1-4 [Боршукков, Г. Ас. Златаров „унищожен“. // Предел, 1-4].
- BPP 1969:** Balgarski periodichen pechat 1844-1944, T. III, Sofia: Natsionalna biblioteka "Sv. Sv. Kiril i Metodiy", 25-29 [Български периодичен печат 1844-1944, Т. III, София: Национална библиотека "Св. Св. Кирил и Методий", 25-29].
- Die Redaktion 1933:** Die Redaktion. Zum Geleit. // Der Bulgarienwart, Vol. 1, 1.
- Dimitrova 2011:** Dimitrova, N. Kafeneto/Krachmata – svartalishite na „asfaltinata“ inteligentsiya: vizii na mezhduvoenniya bulgarski avtoritarizam, 131-137 < <http://tksi.org/SUB/papers/2-2/2-2-19.pdf> (status 25.08.2022) > [Димитрова, Н. Кафенето/Кръчмата – свърталище на „асфалтената“ интелигенция: визии на междувоенния български авторитаризъм, 131-137].
- Haralampieff 1982:** Haralampieff, K. Otto Muller-Neudorf – sein Wirken für Bulgarien. - In: Gesemann, W., Haralampieff, K., Schaller, H. (Hrsg.). 1300 Jahre Bulgarien. Studien zum 1. Internationalen Bulgaristikkongress Sofia 1981. Teil 2. München: Otto Sagner Verlag, 3-20.
- Hadzhikosev 2004:** Hadzhikosev, R. Leksii po bulgarska literatura (1918-1944). Bukuresht: Universitetsko izdatelstvo v Bukuresht [Хаджикосев, Р. Лекции по българска литература (1918-1944). Букурещ: Университетско издателство в Букурещ].
- Kirova 2014:** Kirova, D. Literaturni i publitsistichni tekstove v rubrikata „Feyleton“ na bulgarskiya nemscoezičen vestnik „Doyche Balkan-Tsaytung“. Shumen: Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“ [Кирова, Д. Литературни и публицистични текстове в рубриката „Фейлетон“ на българския немскоезичен вестник „Дойче Балкан-Цайтунг“. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“].
- Lindenberg 1936:** Lindenberg, P. Wieder in Bulgarien. // Der Bulgarienwart, Vol. 3, 1-5.
- Manolova 1939:** Manolova, S. Elin Pelin, ein Kunder der bulgarischen Erde feiert Jubiläum! // Der Bulgarienwart, Vol. 1, 7-8
- Markov 1984:** Markov, G. Bulgaro-germanskite otnosheniya 1931-1939. Sofia: Izdatelstvo Nauka i izkustvo [Марков, Г. Българо-германските отношения 1931-1939. София: Издателство Наука и изкуство].
- Metodieva 2021:** Metodieva, Yu. "Tretoto pokolenie" – s belezi na kontrakultura, no i na fashistkiya "ideologichen minimum". – V: Grekova, M., P. Kabakchieva, M. Hristov, M. Yakimova. Vreme i pamet. Yubileen sbornik za 70-godishninata na Lilyana Deyanova. Sofia: Narodna biblioteka "Sv. Sv. Kiril i Metodiy", 259-274 [Методиева, Ю. „Третото поколение“ - с белези на контракултура, но и на фашисткия „идеологически минимум“. – В: Грекова, М., Кабакчиева, П., Христов, М., Якимова, М. Време и памет. Юбилеен сборник за 70-годишнината на Лиляна Деянова. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 259-274].
- Mihaylov 2017:** Mihaylov, P. Prinos kam istoriyata na stopanskiya turizam v Bulgaria predi 1944 godina. Studiya. Plovdiv: Intelekspert-94 [Михайлов, П. Принос към историята на стопанския туризъм в България преди 1944 година. Студия. Пловдив: Интелексперт-94].
- Pelin 1933:** Pelin, E. Beltscho // Der Bulgarienwart, Vol. 12, 13.
- Pelin 1934a:** Pelin, E. Im Jenseits // Der Bulgarienwart, Vol. 2, 5-7.

- Pelin 1934b:** Pelin, E. Ein Unglück // Der Bulgarienwart, Vol. 3, 13.
- Pelin 1934c:** Pelin, E. Die Wallfahrt // Der Bulgarienwart, Vol. 12, 5-6.
- Pelin 1935:** Pelin, E. Der Advokat // Der Bulgarienwart, Vol. 7, 2-3.
- Pelin 1937:** Pelin, E. Die verstummten Glocken // Der Bulgarienwart, Vol. 7, 3-5.
- Pelin 1939:** Pelin, E. St. Georgs Feldrundgang // Der Bulgarienwart, Vol. 5, 10.
- Pelin 1941:** Pelin, E. Beltscho // Der Bulgarienwart, Vol. 7-8, 28-29.
- Pondev 1977:** Pondev, P. Elin Pelin v bulgarskata kritika. Sofia: Bulgarski pisatel [Пондев, П. Елин Пелин в българската критика. София: Български писател].
- Popov 1981:** Popov, St. Tretoto pokolenie. – V: Bulgarskata ideya. Myunhen, <
<https://kultura.bg/web/%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%BED0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/> (status 27.08.2022) > [Попов, Ст. Третото поколение. – В: Българската идея. Мюнхен].
- Schaller 2015:** Schaller, H. Bulgarische Literatur in Deutschland: Von den Anfängen am Ende des 19. und bis zum Beginn des 21. Jahrhunderts. In: Schaller, H., Comati, S., Krauß, R. Bulgarien-Jahrbuch 2013. Verlag Otto Sagner München–Berlin–Leipzig–Washington, D.C., 11-48.
- Spohr 1936:** Spohr, W. Nationalsozialistische Rechtserneuerung. // Der Bulgarienwart, Vol. 1, 11-13.
- Staycheva 2005:** Staycheva, E. Die Kulturseiten der Zeitschrift „Der Bulgarienwart“ im historischen Kontext der 30er Jahre des 20. Jahrhunderts. – In: Riecke, J., Schuster, B. Deutschsprachige Zeitungen in Mittel- und Osteuropa. Berlin: Weidler, 457 – 476.
- Traykov 1964:** Traykov, V. Bulgarska hudozhestvena literatura na chuzhdi ezitsi. Bibliografski ukazatel 1823-1962. Sofia: Darzhavno izdatelstvo “Nauka i izkustvo” [Трайков, В. Българска художествена литература на чужди езици. Библиографски указател 1823-1962. София: Държавно издателство “Наука и изкуство”].
- Vasileva 2002:** Vasileva, E., R. Trendafilova, G. Sredkova. Elin Pelin 1877-1949. Biobibliografiya. Sofia: Narodna biblioteka “Sv. Sv. Kiril i Metodiy” [Василева 2002: Е. Василева,, Р. Трендафилова, Г. Средкова. Елин Пелин 1877-1949. Биобиблиография. София: Народна библиотека “Св. Св. Кирил и Методий”].
- Yanev 1994:** Yanev, St. Elin Pelin. Veliko Tarnovo: Abagar [Янев, Ст. Елин Пелин. Велико Търново: Абгар].
- Yovev 1937:** Yovev, St. “Kichat” v savremenniya kulturen zhivot. // Filosofski pregled, kn. 1, 62-70 [Йовев, Ст. „Кичът“ в съвременния културен живот. // Философски преглед, кн. 1, 62-70].
- Yovev 1938:** Yovev, St. Natsionalna kultura. Sofia: Kultura [Йовев, Ст. Национална култура. София: Култура].
- Yovev 1939:** Yovev, St. Vazdarzhatelnoto dvizhenie kato upadachna proyava. // Filosofski pregled, kn. 3, 276-283 [Йовев, Ст. Въздържателното движение като упадъчна проява. // Философски преглед, кн. 3, 276-283].
- Yovev 1941a:** Yovev, St. Nova Evropa. // Filosofiya i sotsiologiya, kn. 1, 139-144 [Йовев, Ст. Нова Европа. // Философия и социология, кн. 1, 139-144].
- Yovev 1941b:** Yovev, St. Revolyutsiya v etikata // Filosofiya i sotsiologiya, kn. 1, 1-21 [Йовев, Ст. Революция в етиката. // Философия и социология, кн. 1, 1-21].
- Yovev 1942:** Yovev, St. Selyachestvoto kato osnova na natsiyata. // Filosofiya i sotsiologiya, kn. 2, 10-28 [Йовев, Ст. Селячеството като основа на нацията. // Философия и социология, кн. 2, 10-28].

ОНЛАЙН ИЗТОЧНИЦИ

25.08.2022 г. < <https://www.slovo.bg/showbio.php3?ID=85> >

25.08.2022 г. < <https://bulgarianhistory.org/elin-pelin/> >

25.08.2022 г. < <https://bulgarianhistory.org/asen-zlatarov-v-služba-na-choveka/> >

25.08.2022 г. < <http://www.philosophybg.com/wp-content/uploads/2011/05/%D0%A4%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%81%D0%BA%D0%B8->

[%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%BB%D0%B5%D0%B4.pdf](http://www.philosophybg.com/wp-content/uploads/2011/05/%D0%A4%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%BB%D0%B5%D0%B4.pdf) >

25.08.2022 г. < <https://literaturesviat.com/?p=127837> >

25.08.2022 г. < <https://archiv.bbaw.de/nachlaesse/nachlaesse/niewoehner-heinrich> >